

УДК 801.1:801.313:801.316.3

Т. В. Іваніна,

кандидат філологічних наук, доцент
(Класичний приватний університет м. Запоріжжя)

ПРО ПЕРЕКЛАДНІСТЬ ДИМІНУТИВНИХ ВЛАСНИХ НАЗВ

Стаття присвячена особливостям перекладу димінутивних власних назв, які є одним із засобів створення образності художнього твору, що має бути відтворена перекладачем. Розглядаються теоретичні засади дослідження перекладності онімів: традиційні засоби перекладу власних назв та доречність їхнього застосування при перекладі димінутивних власних назв, запропоновано альтернативний засіб їхнього перекладу.

Образність як головне поняття стилістики художньої літератури, що зображує світ через систему образів, є основою художнього тексту і трактується як властивість слів, словосполучень передавати не лише логічну, а й конкретно-чуттєву, емоційно-оцінну інформацію [1: 185] й посилювати лексичне значення додатковими емоційно-експресивними та оцінними відтінками [2: 39]. Елементами створення образності, крім переносних значень слів, є також граматичні засоби, мелодико-ритмічні особливості тощо. Одним із граматичних засобів створення образності виступає димінутивна лексика.

Димінутиви – це слова, що виражають значення зменшення та переважно мають відтінки позитивної оцінки, пестливості (рідше – негативної оцінки й зневажливості) [3: 117]. Як репрезентант прагматики димінутив вживається в емотивному значенні, а суфікс, який супроводжує його, вказує не на зменшеність предмета, а вписується в прагматичну настанову висловлення і маркує особливі мовленнєві ситуації. Димінутивність може бути представлена різними засобами (від афіксації до словосполучення) і знаходить своє вираження в різних частинах мови: якщо в англійській мові категорія димінутивності представлена іменником, то українська мова допускає димінутиви іменників, займенників, прикметників, прислівників, числівників та вигуків.

Категорія димінутивності належить до числа найскладніших у перекладознавстві (А. Федоров, І. Корунець, Л. Корунець, Г. Скіра, Г. Хомечко, Ю. Алексєєв та ін.), адже з перекладацької точки зору димінутиви створюють значні труднощі, особливо в мовах з аналітичною будовою, оскільки їм бракує засобів для вираження значення зменшеності та пестливості. Особливо це стосується димінутивних власних назв.

Отже, основна мета дослідження полягає у визначенні теоретичних засад дослідження перекладності онімів, а саме традиційних засобів перекладу власних назв та доречність їхнього застосування при перекладі димінутивних власних назв.

Вагомий внесок в теорію і практику перекладацької ономастики внесли А. Г. Гудманян (принципи, притаманних фонографії запозичених слів, критерії орфографічної норми для нових запозичень, способи передачі англійських і німецьких запозичених назв графічними засобами української мови та ін.), Д. І. Єрмолович (лінгвістичні концепції власних назв, особливості різних категорій імен та назв, труднощі їх міжмовної передачі та ін.), І. В. Корунець (способи передачі англійських власних назв графічними засобами української мови і навпаки та ін.), що свідчить про всебічне ґрунтовне вивчення власних назв та про активне опрацювання проблем, пов'язаних із цими лексичними одиницями, проте димінутивні власні назви в перекладацькому аспекті все ще лишаються поза увагою дослідників.

Багатоаспектний аналіз власних назв свідчить про те, що вони складають певні труднощі при перекладі. Зазвичай при відтворенні власних назв застосовується транскрипція: *Петро – Petro, Оленка – Olenka, Міна – Майна, Еден – Іден*.

Димінутивні власні назви – це особлива група власних назв, словесні знаки, план вираження яких містять емоційно-експресивні та оцінні відтінки. Їх можна розподілити на дві групи: позитивно-емоційні та нейтрально-емоційні. Значну групу українських позитивно-емоційних димінутивних власних назв складають зменшувально-емоційні іменники з позитивним емоційним забарвленням, утворені за допомогою суфіксів **-очк-**, **-ечк-**, **-еньк-**, **-к-** тощо:

"Семеночку, Семеночку! дитино моя добра й щира!" [4]. – *"Oh Semenka, Semenka! My good, honest child! How it feels to hear something like this about you!"* [5: 28].

В англійській мові відповідна група слів представлена такими морфологічними засобами як **-ie/-y-**: *Annie, Johnny*.

Нейтрально-емоційні димінутивні власні назви в українській мові утворюються відповідними морфологічними засобами, як і позитивно-емоційні димінутивні власні назви. Зазвичай вони втрачають емотивність і набирають просторічного звучання:

"Це Мона, Монка, теж однокурсниця наша, висока така, чорнява, і з очима великими, правда ж?" [6] – *"That's Mona — we call her Monkey. I went to college with her, too"* [7].

Яким чином адекватно відтворити димінутивні власні назви в перекладі? Щоб знайти відповідь, необхідно розглянути питання "одиниця перекладу". У теорії перекладу немає однозначної відповіді на питання щодо її визначення: чи то слово, словосполучення чи художній образ. Щоб виразити задум автора оригіналу з найбільшою повнотою, правдивістю та переконливістю, відтворити художній образ першотвору, перекладач має віднайти у своїй мові відповідні засоби, щоб зберегти у перекладі образно-емоційний вплив оригіналу на читача. Для цього необхідно передати всі нюанси форми твору, про що говорить В. Н. Комісаров: "Основная цель художественного произведения заключается в достижении определенного художественного воздействия созданием художественного образа" [9: 95], з чим не згодні В. В. Сдобніков та О. В. Петрова, пояснюючи тим, що створення художнього образу – це не мета літературного твору, а засіб передачі інформації, особливий засіб впливу на читача [10: 349], викликаючи емоційний стан, який автор сам переживає.

Отже, переклад має справляти той же ефект на читача перекладу, що і на читача оригіналу.

При перекладі зовнішня форма слів та словосполучень підлягає цілковитій зміні відповідно до специфіки цільової мови, а внутрішня форма, яка складає образність художнього твору, теж має бути відтворена в повному обсязі. Якщо відтворювати димінутивні власні назви транскрипцією, вони будуть нести лише логічну інформацію в перекладі, а їхня стилістична роль передачі багатства відтінків емоцій буде втрачена, і таким чином втрачена образність, що призведе до неадекватного сприйняття словесного образу у тексті перекладу, тобто текст перекладу не буде викликати у читача перекладу аналогічну реакцію, що у читача оригіналу, тобто здійснювати образно-емоційний вплив. У такому разі виконується лише перша вимога із протилежних вимог до перекладу, запропоновані Теордором Сейвором, за якими "переклад має передавати слова першотвору та переклад має передавати думки першотвору", про що докладно розповідається у праці В. Коптілова [11: 14].

Ми погоджуємося з думкою О. М. Медвідь, що цей засіб не варто використовувати для відтворення власних назв із зменшувально-пестливим значенням, враховуючи прагматичну настанову димінутивів, тому що такі слова не сприймаються в англійській мові, як зменшувальні [8: 25]. Розглянемо приклад, в якому за допомогою суфікса -енк- (*Семенко*) в українській мові автор створює особливу доброзичливу атмосферу, що викликає не лише симпатію до героя, а й показує відношення автора до нього. Проте у перекладі імя *Semenko* не викликає жодної емоції і відіграє лише предметну функцію:

"*He журіться, мамо, не плачте, Семенко вернеться. І Семенко, і Йвась, обоє прийдуть...*" [4] – "*Do not worry, mother, do not cry, Semenکو will return. Semenکو and Ivас – they will both return*" [5: 30].

Власні назви є своєрідним показником національної специфіки. Національно-культурна та часова обумовленість є однією із особливостей художнього твору, яка завжди віддзеркалює особливості того народу, представником якого є автор і мовою якого він пише, і того часу, в якому він живе, або про який він пише. Беручи до уваги культурологічний аспект власних назв, які становлять своєрідний місток у міжкультурній комунікації, можна стверджувати, що в другій парі вимог до перекладу Теордора Сейвора перекладачі дотримуються також лише першої тези: "переклад має читатися як оригінал – переклад має читатися як переклад", адже вони і справді надають природність звучання оригіналу в мові перекладу [11: 14]: перекладачі повинні надати тексту перекладу національно-культурну специфіку, застосовуючи засоби, які походять з різних регістрів мови перекладу та відповідні засоби милозвучності, які автор вживає і для відтворення образності твору. У даному випадку не йдеться про надання іноземному твору невластивих йому рис, про його доместикацію, перетворюючи іноземні реалії оригіналу на реалії мови перекладу, наприклад, *Катерина* – *Kate*, *Михайло* – *Michael*; йдеться про можливість досягти максимальної адекватності як змісту, так і форми. Так, інколи перекладачі використовують морфологічні засоби англійської мови з культурологічними англійськими відповідниками імен для відтворення зменшувально-пестливого значення власних назв іншої мови, переважно іменникові суфікси: *-y*, *-ie*: *Андрійко* – *Andy*, *Катеринка* – *Cathy*, що, на наш погляд, не може бути адекватним, тому що спостерігається втрата національної специфіки твору.

При перекладі також простежується застосування компенсації димінутивних власних назв схожими за фонетичним звучанням слів у мові перекладу (фонетична інтерференція), що призводить не лише до повного несприйняття димінутивності власної назви в тексті перекладу, а навіть викликає протилежну реакцію в читачів перекладу, порівняно з впливом на читача, який передбачав автор. Так, у оригіналі вживання димінутивного імені "*Моночка*" створює певну атмосферу дружніх стосунків, у перекладі це ім'я відтворюється за допомогою слова *Monkey*, що читач перекладу може сприйняти як "*пустотливу, неслухняну дитину*" ("*a naughty or mischievous person, esp a child*") відповідно до значення цього слова як загального імені:

"*А всі дивуються, кайфують – ах, ця Мона, ах, ця Моночка, який смак, яка фантазія!*" [6] – "*Oh, that Mона, clever Monkey, what a sense of style, what imagination!*" [7]

Інколи перекладачі взагалі не відтворюють димінутивну форму власних назв, замінюють його оригінальною формою власної назви, зберігаючи при цьому лише національну специфіку і втрачаючи образність:

"А я от собі думаю – купити у вас ще одну порціюку, маленьку, без підливки взагалі, за десяточку зробите спеціально для мене, тьотю **Хоночко**?" [6] – "Can you make one especially for me – for ten, Mrs. **Honah**" [7]. – "А що, **Одарочко**, – питаю, – як?" [12] – "**How are you, Odarka? I asked**" [13]. "Чи не бажася ти чого, **Одарцю**?" [13] – "**Do you want anything, Odarka?**" [16] – "А що ти сидиши тут, **Устинко**? – питає. – Чи обідала ти?" [14] – "What are you sitting like that for, **Ustina?** he asked. Have you had anything to eat?" [15].

Щоб компенсувати прогалину в семантичному та конотативному навантаженні димінутивних слів (емоційне забарвлення), переважно використовується аналітичний спосіб – лексичні одиниці, здебільшого прикметники, зі значенням зменшеності та ласкавості: *little, small, tiny, dear, kind, lovely*: *Лідінька — my darling Lidya (моя дорога Лідія)*.

При перекладі можна інколи компенсувати певні елементи однієї мовної системи елементами іншої, тобто "вмешательство элементов одной языковой системы в другую, которое может быть как конструктивным, так и деструктивным" [16: 18], що називається лінгвістичною інтерференцією. Це може призвести як до буквализму, спотворення змісту, так і допомогти при перекладі, про що пише В. Н. Комиссаров у своїй роботі "Interferenz in der Translation" [17]. Лінгвістична інтерференція розглядається на п'яти рівнях: фонетичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному, семантичному.

Враховуючи те, що на вибір перекладацьких трансформацій впливають не лише лексичне наповнення речення, його змістовна структура, контекст речення, його синтаксична функція, але і його експресивно-стилістична функція, ми пропонуємо застосувати лінгвістичну інтерференцію на морфологічному рівні, щоб запропонувати часткове вирішення проблеми відтворення димінутивних власних назв у перекладі. Йдеться про **поєднання транскрипції** – для відтворення логічної частини власної назви, яка відтворює національну специфіку, та **відповідних димінутивних суфіксів цільової мови** – для збереження образності художнього твору, тобто "конкретность, стоящую за этим словом, при непременно учете всех выразительных средств, всей многосмысленности знака или многозначности слова" [18: 377], наприклад, *Johnny* варто було б перекласти як *Джончик* або *Світланка* як *Svitlany*.

Таким чином, перекладацька практика свідчить, про те, що жодна з димінутивних форм українських / англійських власних назв не відтворюється адекватно відповідно англійською / українською мовами, оскільки транскрибовані димінутивні власні назви не сприймаються в англійській мові, як зменшувальні, а заміна українських зменшувально-пестливих суфіксів власних назв відповідними у англійській мові і навпаки призводить до втрати культурологічного коду, який перекладач має відтворити. На наш погляд, синтез **транскрипції із морфологічним засобом (зменшувально-пестливими суфіксами)** є доцільним, тому що відтворені таким чином димінутивні власні назви читаються як переклад, фіксуючи певну дистанцію між читачем перекладу і іншомовним першотвором, зберігаючи національно-культурну специфіку, і сприймаються таким чином, що читачеві оригіналу передаються певні конотації, які автор хотів донести до читача оригіналу, його суб'єктивне відношення та образ емоції.

Запропонований підхід є лише спробою винайти найбільш оптимальний спосіб відтворення димінутивних власних назв у перекладі, що потребує подальшого дослідження та аналізу українських / англійських творів та їхніх англійських / українських перекладів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Мацько Л. І. та ін. Стилістика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. — К.: Вища школа, 2003. — 462 с.
2. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. — Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2000. — 248 с.
3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. — Полтава: Довкілля-К, 2006. — 716 с.
4. Марко Вовчок. Козачка. // Режим доступу: www.ukrcenter.com/library/read.asp?id=7065
5. Marko Vovochok. Ukrainian Folk Stories. Trans. N. Pedan-Popil, Ed. H. B. Timothy. — Saskatoon: Western Producer Prairie Books, 1983. — P. 25-39.
6. Ірванець О. Маленька п'єса про зраду для однієї актриси // Режим доступу: <http://ukrlit.blog.net.ua/knyhy-oleksandra-irvantsya/malenka-pjesa-pro-zradu-dlya-odnijeji-aktrisy/>
7. Oleksander Irvanets. A Little Play about Betrayal, for One Actress / Translated by Taras Koznarsky with Marta Baziuk. — Lviv: Kameniar, 1995. — P. 131-140.
8. Медвідь О. М. Методичні вказівки до самостійної роботи з практики перекладу (для студентів 5-го курсу спеціальності "Переклад" денної форми навчання). — Суми: Видавництво СУМДУ, 2005 — 61 с.
9. Комиссаров В. Н. Теория перевода. — М.: Высшая школа, 1990. — 253 с.

10. Сдобников В. В. Теория перевода: [учебник для студентов лингвистических вузов и факультетов иностранных языков] / В. В. Сдобников, О. В. Петрова. — М: АСТ: Восток-Запад, 2007. — 448 с. — (Лингвистика и межкультурная коммуникация: золотая серия).
11. Коптілов В. Теорія і практика перекладу: Навчальний посібник. — К.: Юніверс, 2002. — 280 с.
12. Марко Вовчок. Одарка // Режим доступу: www.ukrcenter.com/library/read.asp?id=6973
13. Marko Vovchok. Ukrainian Folk Stories. Trans. N.Pedan-Popil, Ed. H.B. Timothy. Saskatoon: Western Producer Prairie Books, 1983. — P. 44-49.
14. Марко Вовчок. Інститутка. // Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua/sochin/printout.php?id=74&bookid=5>
15. Marko Vovchok. After Finishing School. A Story. Translated by Oles Kovalenko. Kyiv: Dnipro, 1983. — 34 p.
16. Алимов В. В. Теория перевода. Перевод в сфере профессиональной коммуникации: Учебное пособие. — М.: Едиториал УРСС, 2004. — 160 с.
17. Komissarov W. N. Interferenz in der Translition // Herausgegeben von Heide Schmidt VEB Verlag Enzyklopädie. — Leipzig, 1989. — S. 103-08.
18. Кашкин И.А. Для читателя-современника. — М.: Советский писатель, 1977. — 560 с.

Матеріал надійшов до редакції 01.04. 2010 р.

Иванина Т. В. О переводимости диминутивных имен собственных.

Статья посвящена особенностям перевода диминутивных имен собственных, являющиеся одним из способов создания образности художественного произведения, которую необходимо воссоздать при переводе. Рассматриваются теоретические основы исследования проблемы переводимости диминутивных имен собственных: традиционные способы воссоздания онимов и своеобразие их использования при переводе диминутивных имен собственных, предложен альтернативный способ их перевода.

Ivanina T. V. The Problem of Translating Diminutive Proper Names.

The article deals with the problem of translating proper names that are one of the ways of creating the figurativeness of an art work to be rendered in the translation. It reveals the theoretical principles of translating diminutive proper names: traditional ways of translating proper names and the peculiarity of their use in translating diminutive proper names; an alternative way of translating them is suggested.